914

MEENINGEN

VAN

RENÉ DE CLERCQ

D
22

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

GESCHENK VAN

Mr. J. J. Wijnstroom
Amsterdam.

—

7183 - '82

914 D 22.

MEENINGEN VAN
RENÉ DE CLERCQ

DRUKKERIJ WED. G. VAN SOEST — AMSTERDAM

37505.

MEENINGEN
VAN
RENÉ DE CLERCQ

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

Toegezonden aan dezelfde letterkundigen en leden van de Dietsche Beweging, die in Februari van dit jaar René de Clercq's „Nagelaten Gedichten" en in begin April „Mededeelingen over René de Clercq" van mij ontvingen.

I. OVER KUNST EN KUNSTENAARSCHAP

Als René de Clercq over litteratuur sprak, sprak hij niet over zichzelf, maar over den onbekenden dichter van Vlaanderen ; over dien onbekenden dichter, die over een tijdsruimte van meerdere honderden jaren zijn liederen over de Vlaamsche landen zong, en die dan ook niet één dichter was, wiens naam toevallig verloren is geraakt, maar de levende volksziel van het groote Middel-Eeuwsche Vlaanderen zelf. Over die zangen van liefde en hartstocht, van kamp en van feestvreugde, niet door één mensch gemaakt, maar ontstaan uit overlevering van mond tot mond, als 't ware voortgedragen op den wind en de golven der stroomen, klinkend uit een vogelborst en geurend uit de bloemen van het woud. En in die zangen bewonderde hij boven alles : den eenvoud. „Zoo kàn een mensch in dezen tijd niet meer dichten", hoor ik hem nog op een van die voordrachten zeggen, „zoo simpel en eenvoudig en onmiddellijk het diepste treffend". En hoe haatte hij den modernen, alles uitrafelenden

en stukplukkenden geest, die in het boekje waaruit hij voordroeg die eenvoudige liedjes van zwermen voetnoten had voorzien, die hun frissche oorspronkelijke kracht deden te loor gaan. „Wijnken, ge zijt groene", zoo begon een van die liedjes. Het woord „groene" was van een noot voorzien, met de verklaring : „groen wil hier zeggen : geurig, verfrisschend". „Dit is onjuist en vermoordt het beeld", lichtte René de Clercq ons toe. „De dichter heeft natuurlijk eenvoudig het beeld voor oogen gehad van den man, die een glas Rijnwijn drinkt, zooals gebruikelijk : uit een groenen roemer. Hij heft het glas op, laat het licht erin spelen en zegt : „Wijnken, ge zijt groene". Wat wil men nu meer ? Wat is hier te verklaren ? Elke verklaring vernielt hier !"

Ja, in den onbekenden dichter van Vlaanderen bewonderde hij boven alles den eenvoud. Den eenvoud, die het kenmerk is van de Vlaamsche volksziel en die in onze tijden door den mond van niemand zoo zuiver

heeft gesproken als juist door dien van René de Clercq.
Hij was eigenlijk wars van alle kunstkritiek. Er was hem meer aan gelegen, te weten of gewone „leeken" een kunstwerk al dan niet mooi vonden, dan hoe „de kritiek" het beoordeelde. En niet alleen de kritiek in engeren zin, elke doceerende, theoretische, „wetenschappelijke" beschouwing van kunst was hem een gruwel. „Het schematische.... is en blijft.... voor mij een doode letter", schrijft hij op 21 Juni 1921 aan Ria. „Maar hier en daar tusschen al het noodwendig drooge en verdorde vind ik een groenen twijg. Ach, zoete, ook in kunst is *voelen* meer dan oppervlakkig verstaan. Eerst met het diepste gevoel kan het innigste begrijpen gepaard gaan. En.... „Het leven is kort, de kunst is lang". De groote Wolfgang (Goethe) heeft alle kunstgedachten sinds meer dan een eeuw uitgedrukt. Als ik hem nabij kom ben ik in den goeden weg".
Trouwens, hoe weinig cerebraal de dichter

René de Clercq was, behoef ik hun, die zijn gedichten kennen, niet te vertellen. En hoezeer hij zijn inspiratiebron vond in wat op het gebied van de kunst, en eigenlijk van het leven in zijn geheel, als het allerhoogste is te beschouwen, daarvan heb ik in de Inleiding tot de „Nagelaten Gedichten" reeds een treffend staaltje meegedeeld. En, zooals Rembrandt's „Claudius Civilis" hem tot zijn treurspelen dreef, zoo werd het groote gedicht „de Kamper", waarmede „de Noodhoorn" besluit, en dat op zoo machtige wijze het levensbeeld van den dichter weergeeft, geschreven op een avond, nadat hij een uitvoering van Beethoven's „Schicksalssymphonie" (de Ve) door het Concertgebouworkest te Amsterdam had bijgewoond.

Zijn meening over muziek en componisten meldt zich hier en daar — niet dikwijls — aan in de briefwisseling, waaraan ook bovenstaande aanhaling over het schematische is ontleend, en waarover ik in mijn „Mededeelingen" onder II heb bericht. „Ik moet

in liederen getuigen van mijn liefde. En zoo eenvoudig diep is dit gevoel, dat het evengoed uitdrukking vindt in een naïef volksliedeken, als in een lied van Brahms of Grieg", luidt het op 30 Juni 1920. En in den brief van 5 Juni daaraan voorafgaande lees ik: „.... Van Beethoven (G dur sonate) is de tweede Satz de heerlijkste melodische muziek, die ik ooit gehoord heb. Mozart daarna was echter nog altijd Mozart. Brahms is soms heel mooi.... waarachtig ... Maar de vijl en ook de zaag (leelijk woord) worden erin gehoord. Dat komt bij de geniale vroegere meesters niet voor". Men voelt het al aan: zijn voorkeur gaat uit naar de Romantische muziek. Voor een man met het temperament van René de Clercq niet te verwonderen! En van den bloeitijd der Romantische School heet het dan ook (op 2 Januari 1920): „Ach, kon ik muziek.... Ik voel alles na Schubert en Schumann als schoonen overgang.... en ik wil verder.... verder.... verder!" Maar aan den schoonen

overgang komt ook voor hem ergens een eind. De modernen appreciëert hij niet. „.... breng wat muziek mede. Ik zal zoo zalig luisteren. Maar liefst geen Debussy: die weeë muziek maakt een mensch ellendig. Het is een veeg teeken van de ziekelijkheid van onzen tijd, dat zoo'n man grooten naam heeft verworven. Over 50 jaar is hij vergeten. Alleen Frankrijk zal misschien nog over die weeke glorie roemen. Wel bekome 't hun! Breng frissche, echte, levende, zonnige of donkerdiepe, eeuwige muziek mee". (25 Augustus 1921).

Maar, zooals gezegd, zijn waardeerende of afbrekende uitlatingen komen in de briefwisseling slechts sporadisch voor, en dan nog zijn het nooit meer dan beweringen; bewijzen worden niet aangevoerd. Kritisch onderzoekend gaat hij, althans voor het uiterlijk, niet te werk. Hij weet eenvoudig, wat hij mooi vindt en wat niet, en deelt dit zonder meer mede. Op dit gebied is hij geen man van veel woorden. Het laat hem tot op

zekere hoogte ook onverschillig, wat men van hemzelf als kunstenaar vindt. „De eerste erkenning, die heeft een mensch graag", heb ik hem eens hooren zeggen. Nu, die is hem in ruime mate te beurt gevallen. Maar niet alleen het standpunt der officieele kritiek, ook de bewondering van vrienden en kennissen voor zijn kunstenaarschap beroerde hem niet diep. Niet, dat hij geen behoefte had aan sympathie. Integendeel : hij was een zeer gevoelig mensch. Maar zijn behoefte aan warm medeleven lag niet in de eerste plaats op het terrein van zijn kunst. Moeilijk kan hij dit ergens duidelijker hebben uitgesproken dan in zijn brief van 12 Juni 1931, aan mij. Deze brief, juist een jaar vóór zijn dood geschreven, vangt aldus aan : „Wat hebben uw woorden mij goed gedaan ! Het is in deze wereld wel eens noodig dat goede, trouwe menschen elkander van hart tot hart spreken. Dat gij voor mijn werk voelt verheugt mij zeker als kunstenaar, doch veel meer als Dietscher, nog meer als

mensch". En als ik, die hem als dichter en schrijver reeds bewonderde voordat ik hem in den Dietschen strijd leerde kennen, in den volgenden brief was voortgegaan met van zijn werk te spreken (dat mij juist toen, bij een herlezing, sterk vervulde), gaat hij in den brief van 24 Juni op zijn gedachtengang door: „Het verheugt me zeer dat „Uit de Diepten" U bevalt. Daar zit een zwaar stuk van mijn leven in".

Ja, hoe innig goed geven die gedichten zijn leven uit dien tijd weer*). En welk een schat van levensinzicht ligt erin besloten. Ik laat hier de drie gedichten volgen, het eerste en tweede in „Uit de diepten", het derde in „De zware kroon" voorkomende, die hij zelf voor de beste uit die bundels hield, wat ze ook ongetwijfeld zijn, en waarvan ik meer dan eens uit zijn eigen mond heb vernomen, hoe na ze hem aan het hart

*) Over de omstandigheden waarin „Uit de diepten" en „De zware kroon" zijn ontstaan, zie de Inleiding tot „Nagelaten Gedichten".

lagen. Wie die gedichten leest, zal zich een beter denkbeeld over René de Clercq's levensbeschouwing kunnen vormen, dan programmatische verklaringen daaromtrent ooit zouden kunnen geven. Want zij zijn in dieperen en hoogeren zin filosofisch, dan wetenschap ooit zijn kan:

WILDE ROZENBOOM.

Wilde rozenboom
mijnes harten,
droom den rooden droom
van uw smarten.

Bloei ; die neigen naar uw pracht,
zullen nauw vermoeden,
dat er pijn ligt in uw dracht
en uw bloemen bloeden.

Wie voor maagdenrust verkoos
moederzorg die griefde,
draag' haar lijden als een roos,
schoon in liefde.

AANSCHOUW DEN DAUW.

Aanschouw den dauw op jong plantsoen,
zacht-donkergrijs op donkergroen,
teergrijs op grauw.

Klein, kleine, fijne, drop op drop,
met in de plooi een zwaren knop ;
aanschouw den dauw.

Aanschouw den dauw vóór dag en gloed.
Gelijk de frischheid van 't gemoed
verdampt hij gauw.

Straks breekt de zon door boom en heg
en kust en brandt uw paarlen weg.
Aanschouw den dauw.

TROUWE DOOD.

Trouwe, grauwe dood,
schaduw van het leven,
die ik purperzacht zie beven
om zonnegoud en rood.

Gij legt om vurige lijnen
een donkerkoel gevloei ;
gij zijt de vrucht van elken bloei,
de kroon der pijnen.

Zacht voel ik u als nacht,
als aarde die zal dekken,
een moeder die me in sluimer lacht
en niet mag wekken.

Hierbij sluit zich (in „Uit de diepten") het stille natuurgedicht „Herfstzegen" aan. Dit is als een samenvatting van alle uitbundige natuurliefde die in zijn jeugdgedichten leeft, als het besef van den man, die voelt dat hij de eerste jeugd achter zich heeft en dat zijn leven, ook in de kunst, voortaan in andere banen zal gaan:

HERFSTZEGEN.

Herfstzegen. Ver en heinde
een stille pracht van boomen.
Bewaasde weiden droomen
en donker wordt verwacht.
In vromend zacht gebeuren
verheimlijken de kleuren,
vergroeien grond en gracht.
En alle zoen is zacht :
een vrede ver en heinde ;
de zomer voelt zijn einde
en de avond raakt den nacht.

Ik geef toe, dat op den inhoud van dergelijke gedichten het woord „meeningen" niet wel past. In zooverre had ik boven deze beschouwingen beter den titel „wijsgeerige gedichten" kunnen plaatsen, en boven deze afdeeling niet „over kunst en kunstenaarschap", maar: „over het leven". Maar is kunstenaarschap eigenlijk niet een hoogere vorm, zijn leven te leiden, en kunst het leven in zijn edelste gedaante? En zijn daarom de in deze gedichten gelegen levensinzichten niet meer waard dan welke rigiede „meeningen" ook? En.... had de onbekende dichter van Vlaanderen „meeningen"?
Ook in „Het boek der liefde" vind ik zulke wijsgeerige gedichten. In de eerste plaats dat, waarin hij van het wezen der liefde getuigt:

DIE MIJ REIN VERHIEF.

Die mij rein verhief
uit de leugen en de ellende,
mij beminde eer ik u kende,
Liefde, ik heb u lief.

Boven rouw en roem,
goddelijk geopenbaarde,
rijst gij uit het slib der aarde
als een zuiv're bloem.

Leer mij schijn van schuld,
schijn van deugd om deugd niet achten,
en alleen het heil betrachten,
dat mijn hart vervult.

En dan dat onvergelijkelijke liedje, waarin heel de mensch René de Clercq zich uitsnikt, waarin al zijn heimwee naar het leven ligt besloten :

LANG KIND TE ZIJN.

Lang kind te zijn, lang kind te zijn,
het harteken op het handekijn,
de haren wild, het mondje rood,
en de oogen groot !

Den man geheugt
het hooge dansen in de vreugd,
het scherpe gillen in de pijn.

Zoo menig, groeit het kind eruit,
verkwikt, verwarmt noch jonge bruid,
noch oude wijn.

Het hart verdort, de dag verbloedt,
Ach, in den purp'ren avondgloed
wat roze nog van morgenschijn !
Lang kind te zijn !

Zoo zijn René de Clercq's „meeningen" in de beste van zijn gedichten te vinden, en nergens beter dan daar. Maar niet alleen zijn levensinzichten spreken uit zijn liederen, ook zijn aanvoeling van het leven van den dagelijkschen dag kunnen wij er soms op treffende wijze in ontdekken. Ik wil daarvan een voorbeeld nemen : de liederen, die hij over den nacht en den avond heeft gedicht. Als regel zijn deze gedichten strak, ijl, sober, verruimend en bevrijdend. Ze zijn doortrokken van het klare, stillende gevoel, dat van den avond en den nacht pleegt uit te gaan. In den tijd van zijn smart over den dood van zijn vrouw is de nacht hem een welkome lafenis.

„Laat mij den nacht tot vriend,
de nacht is goed",

en

„Nacht is zacht, gelijk een vrouw,
nacht brengt rust, beraad, berouw,
nacht vereffent alle schuld,
waar de dag zich mee verguldt",

zoo klinkt ons in „Uit de diepten" zijn wanhoop tegen. En minder direkt persoonlijk, ruimer, algemeener, kosmischer wordt die verstillende sfeer van den nacht in „Het boek der liefde" bezongen :

„Nacht staat over ons,
diep en stil.
Nacht gelijkt een wensch,
dag een wil".

In den avond voelt hij in het algemeen denzelfden, vredebrengenden trek. Ook hier haal ik een voorbeeld uit vele aan, een „Noodhoorn"-liedje :

„'t Dumstert en de landman gaat
Met den avond in 't gelaat
Vrouw en kind traag tegemoet.
Navond, navond,
Vredigen avond ;
De avond maakt de menschen goed",
enz.

Maar in den avond, den tijd omstreeks zonsondergang, bespeurt hij ook een anderen kant : het ontwaken der sluimerende instincten, kwade zoowel als goede. Nergens wordt zulk een roode, zwoele avond aangrijpender bezongen dan in den laatsten zang van „de Vlasgaard", waar, in den slijttijd van het vlas, na volbrachten arbeid, in de vallende duisternis onder het landvolk de hartstochten van dans, wellust, drank, liefde en geldzucht wild oplaaien, en de jaloerschheid en haat gelegenheid vinden tot den moord.

In een kalmer sfeer vinden we dezelfde aanvoeling van den vallenden avond terug in dat van zachte, zonnige zinnelijkheid zinderende liedje uit zijn „Jeugd" :

DEN AVOND IS ZOET.

Den avond is zoet als uw wangen gloeien,
Uw oogekens stralen, uw lippekens bloeien,
Den avond is zoet in uw minnende macht.

Mijn lief, gij zijt schoon als die blauwende
sperren,
Die dalende zon en die rijzende sterren.
Mijn lief, gij zijt schoon als een avondgedacht.

O, spreken we stiller, met stemmen van
kinders,
En woorden, die vliegen als vlerkende vlinders;
O, spreken we stiller, en zoenen we zacht.

De lucht van uw oogen met kussen te luiken,
Om, weenend van weelde, mijn tranen te
duiken ;
De lucht van uw oogen, die lichtende lacht !

Aan den kelk van uw mond uwe ziel te drinken,
En zalig vanzelf in uw armen te zinken,
Den kelk van uw mond aan mijn lippen
gebracht!

O wellust, o liefde, o zoo te sterven!
Mijn bevenden mond op uw lippen te
ontverven!
O wellust, o liefde, die 't leven niet acht!

Mijn engel, wees rustig, nu slapen en droomen
De weiden, de wouden, de beken, de boomen.
Mijn engel, wees rustig en kalm als de nacht!

God en de sterren houden de wacht!

II. OVER DEN VLAAMSCHEN STRIJD

Kleist's „Das letzte Lied" werd door René de Clercq als een van de hoogste scheppingen der wereldlitteratuur beschouwd. „Nach dem griechischen, aus dem Zeitalter Philipps von Mazedonien", vermeldt het onder den titel. „Maar dat hindert niet", hoor ik René de Clercq nog zeggen, „al is het een z.g. Nachdichtung, het oorspronkelijk kan zóó mooi nooit zijn!" En wie dit gedicht kent, moet deze woorden beamen. Kleist maakte het in Juli 1809, onder den onmiddellijken indruk van den slag bij Wagram, waarin Oostenrijk, dat het geheele Duitsche volk tot den strijd tegen Napoleon had opgeroepen, door dezen werd verslagen, zoodat alle hooggespannen verwachtingen weer in het niet verzonken. Kleist, die niet alleen de grootste vertegenwoordiger der Duitsche Romantiek in de dichtkunst was, maar ook de grootste nationale dichter, dien Duitschland ooit bezeten heeft, droeg reeds sedert lang de overtuiging met zich om, dat het optreden van Napoleon den ondergang der

geheele Westersche kultuur beteekende, en deze overtuiging werd door Wagram, dat met één slag alle hoop op redding vernietigde, zoozeer versterkt, dat ze hem „Das letzte Lied" ingaf, dat wondere gedicht, waarin èn de ondergang eener wereld, èn het innigste wezen van het lied op de ontroerendste wijze wordt bezongen. Kleist's „Patriotische Lyrik", waarvan „Das letzte Lied" het hoogtepunt vormt, bestaat slechts uit een tiental gedichten, op een enkele uitzondering na, alle dateerend uit het voorjaar en den zomer van 1809, maar zij vormen een onvergankelijk monument van Duitsche nationale dichtkunst, dat met kop en schouders boven de luid schreeuwende helden van 1813 uitsteekt! Kleist heeft die bevrijding van zijn volk niet meer beleefd. Na Wagram verviel hij meer en meer tot somberheid, en het is, alsof de door hem bezongen ondergang der kultuur zich in hem persoonlijk voltrekt: in 1811 maakte hij tezamen met zijn geliefde een eind aan zijn leven.

Is het te verwonderen, dat een dergelijke figuur een man als René de Clercq, die noch als dichter, noch als volksch voelend mensch voor hem onderdeed, met onweerstaanbare kracht wist te boeien?
En toch: hoe verschillend van karakter waren deze beide groote mannen. Als in November 1918 de Wapenstilstand aan alle goede vooruitzichten voor de Vlaamsche zaak voorloopig een einde maakt, komt er geen woord van klacht over zijn lippen. En ook in latere jaren, als niet alleen de vijand in Vlaanderen zegeviert, maar ook de eigen strijdgenooten den juisten weg niet meer weten te vinden, wordt hij nimmer moedeloos. Integendeel: vanaf December 1919 gaat hij zich met Ria wijden aan de muziek, en later neemt hij zijn Noodhoorn weer op, om hem tot den dood toe niet meer neer te leggen.
Door alles heen houdt hij het hoofd boven water en stelt in zichzelf, maar eischt ook bij anderen, de liefde voor Vlaanderen op

de eerste plaats. Vóór alles moet men Vlaamsch voelen, volksch, nationalistisch, Groot-Nederlandsch als het kan, Dietsch. En pas dan, desnoods, eventueel, en ten allen tijde bereid om deze overtuiging bij de Vlaamsch-nationale achter te stellen : hetzij demokratisch, socialistisch, pacifistisch eenerzijds, communistisch of fascistisch aan den anderen kant. Als hij wist hoeveel er in de laatste jaren tegen dit toch zoo simpele grondbeginsel wordt gezondigd, hij zou zich omkeeren in zijn graf.

Hij kòn niet verdragen, dat door zich noemende Vlaamsche nationalisten de Vlaamsche zaak aan allerlei politieke bij-oogmerken werd verraden. Toen zekere kringen der oude Vlaamsche Frontpartij, door een — overigens loffelijk — pacifistisch streven bezield, eens de dwaasheid wilden begaan, het woord „gulden-sporenslag" altijd en overal door „gulden-spore*ndag*" te vervangen, uit louter zorg om maar elke herinnering aan het in het jaar 1302 bij Groe-

ninge plaats gevonden hebbende geweld uit te wisschen, stoof René de Clercq op. Zou men in het heden een oorlogszuchtig militarist moeten zijn, om bij het herdenken van het verleden van zijn volk een groot wapenfeit in zijn juiste waarde te laten? Neen! En, gedachtig aan zijn woord: „Een kunstenaar *kan* alleen maar wat hij *moet*" (brief aan Ria van 11 Juli 1920), bedenkt hij zich niet maar grijpt de grootste gebeurtenis uit de geschiedenis van zijn volk, smeedt haar tot het sterkste gedicht, dat hij maakte, en slingert het de wereld in, het knetterende, gensterende

GULDEN-SPORENLIED

Den dag der Gulden Sporen,
Den harden slag, den goeden slag,
Den dag der Gulden Sporen
Heeft Vlaandren uitverkoren
Tot heldenheiligdag.
Bij 't bloed, dat uwen bodem drenkt,
Bij 't onrecht, dat uw dooden krenkt,
Herdenkt!

Wie daar uw grond begeerde,
De Fransche stoet met spoor en spoed,
Wie daar uw grond begeerde,
Nog sneller huiswaarts keerde,
Of hield den grond voor goed.
Bij 't bloed, dat uwen bodem drenkt,
Bij 't onrecht, dat uw dooden krenkt,
Herdenkt!

Niet door den strijd der zwaarden,
Zoo sterk gestreên, zoo stout gestreên,
Niet door den strijd der zwaarden,
Omdat wij zelf ontaardden
Is de oude vrijheid heen.
Bij 't bloed, dat uwen bodem drenkt,
Bij 't onrecht, dat uw dooden krenkt,
Herdenkt!

Wordt, broeders, gansch uw eigen,
Eischt zelfbestuur om zelfbestaan.
Wordt, broeders, gansch uw eigen,
Slaat neder, wie bedreigen,
Eer wie bedreigen slaan.
Bij 't bloed, dat uwen bodem drenkt,
Bij 't onrecht, dat uw dooden krenkt,
Herdenkt!

Moet Vlaandren ooit verdwijnen,
Dan zonder schuld, dan zonder schand' ;
Moet Vlaandren ooit verdwijnen,
De klare zon zal schijnen
Op één Groot-Nederland.
Bij 't bloed, dat uwen bodem drenkt,
Bij 't onrecht, dat uw dooden krenkt,
Herdenkt !

Ik geloof, dat ik dit met een gerust geweten als René de Clercq's „meening" over den Vlaamschen strijd mag kwalificeeren.

J. J. WIJNSTROOM.

Amsterdam, April 1937.

SLOTMEDEDEELINGEN.

Na het afdrukken der „Mededeelingen over René de Clercq" zijn mij nog de volgende uitlatingen over de „Nagelaten Gedichten", van niet direkt Vlaamsch-nationalistische zijde — de Vlaamsch-nationalistische som ik hier niet op ; dat zou mij te ver voeren — onder oogen gekomen : de maandbladen „Morks-Magazijn" en „Nieuw Nederland", en verder de „Volksgazet", de „Standaard" van Brussel, en „Cassandre".

Wie omstreeks 12 Juni het pracht-uitgaafje van „De eerste ouders", waarvan in de Slot-mededeelingen bij „Mededeelingen over René de Clercq" melding wordt gemaakt, wenscht te ontvangen, geve zich vóór 10 Mei bij mij op onder overschrijving van een bedrag van twee gulden vijftig (f 2.50) op postrekening nr. 162883 van Mr. J. J. Wijnstroom te Amsterdam.

Een noodlottige drukfout in de „Nagelaten Gedichten".

In de „Nagelaten Gedichten" is een noodlottige drukfout ingeslopen. In het op blz. 31 opgenomen gedicht is in den derden regel tusschen het woord „door" en het woord „Gods" het woordje „u" uitgevallen. Er moet dus niet staan: „dat ik door Gods leven ken", maar: „dat ik door u Gods leven ken".

Het noodlottige van deze drukfout ligt vooral hierin, dat de woorden, zooals zij thans foutievelijk op blz. 31 staan afgedrukt, in verband met het verdere gedicht ook wel een zin hebben, maar een gansch anderen dan door René de Clercq werd bedoeld.

De redacteur der rubriek „Letteren en Kunst" van het dagblad „Volk en Staat" heeft in zijn nummer van Zondag 7 Maart

het bewuste gedicht, dat hij als een „volmaakt schoon lied" beschouwt, afgedrukt in *den juisten vorm waarin het door René de Clercq werd geschreven, dus met het woordje „u" in den derden regel.* Dit, zonder voorafgaand overleg met mij te plegen. Een kranige daad, die begrip toont!

Ook van Carel Scharten ontving ik, eenige dagen later, maar kennelijk zonder dat hij „Volk en Staat" gelezen had, een schrijven, waarin hij als zijn pertinente overtuiging uitspreekt, dat René de Clercq het gedicht niet anders kan hebben bedoeld dan met het woordje „u" in den derden regel.

Hier tegenover staat, dat Marnix Gijsen in den Brusselschen „Standaard" van Zaterdag 13 Maart, onder vele hatelijkheden meer, aan René de Clercq het brevet meent te mogen geven: „.... waar de dichter zich louter op de ontroering laat voortdrijven, wordt het gedicht ijl en wezenloos. Een strofe als deze kleurlooze rijmelarij bewijst dat". En dan volgt.... de eerste strofe

van het bewuste gedicht, in den foutieven vorm, waarin het op blz. 31 staat afgedrukt. Een en ander bewijst wel, dat Marnix Gijsen er nog niet aan toe is, René de Clercq te begrijpen ! Maar voor mij volgde er tevens de noodzakelijkheid uit, deze noodlottige drukfout hier even te herstellen.